

ВІДТВОРЕННЯ ЛІСІВ В УКРАЇНІ У КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ: ГОЛОВНІ ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ПОДОЛАННЯ

***В.М. Маурер, О.Ю. Кайдик, кандидати сільськогосподарських наук
Національний університет біоресурсів і природокористування України***

Охарактеризовано сучасний стан відтворення лісів в Україні у контексті сталого розвитку лісового господарства. Наведено головні проблеми й основні завдання лісорозведення та лісовідновлення на перспективу.

Ключові слова: *відтворення лісів, лісорозведення, лісовідновлення, лісові культури, лісистість, сталий розвиток.*

Перехід до ведення лісового господарства на засадах сталого управління лісовими ресурсами – головне завдання сьогодення лісівників України. Актуальність його зумовлена не тільки низькою лісистістю території держави та переважно екологічним значенням лісів, а й низькою інших чинників, передусім, необхідністю забезпечення зростаючих потреб і рівних можливостей розвитку сучасних та прийдешніх поколінь [7] і нашою відповідальністю перед майбутнім українського лісу. Новий підхід до господарювання має забезпечувати комплексне і гармонійне використання екологічних, соціальних та економічних функцій лісів, зростання прибутковості лісового господарства і гарантувати відтворення лісових ресурсів в обсягах, що перевищують їх використання. При цьому екологічний аспект сталого розвитку галузі передбачає збереження і примноження територій з лісовими екосистемними особливостями та раціональне й безпечне використання лісових ресурсів.

Економічна складова сталого розвитку зумовлена обмеженістю і доступністю лісів та необхідністю забезпечення невиснажливого використання їх ресурсів.

Соціальний аспект сталого розвитку спрямований на досягнення соціальної стабільності, реалізацію прав власності громадян на всі лісові ресурси та їх конституційний захист.

Реалізація завдань сталого розвитку лісового господарства можлива, якщо у комплексі робіт із ведення лісового господарства пріоритетне значення матиме відтворення лісів, важливість якого нині визнають не тільки фахівці, а і широкі верстви громадськості.

Мета дослідження – проаналізувати сучасний стан відтворення лісів в Україні у контексті сталого розвитку лісового господарства, його головні проблеми та виявити можливі шляхи їх подолання.

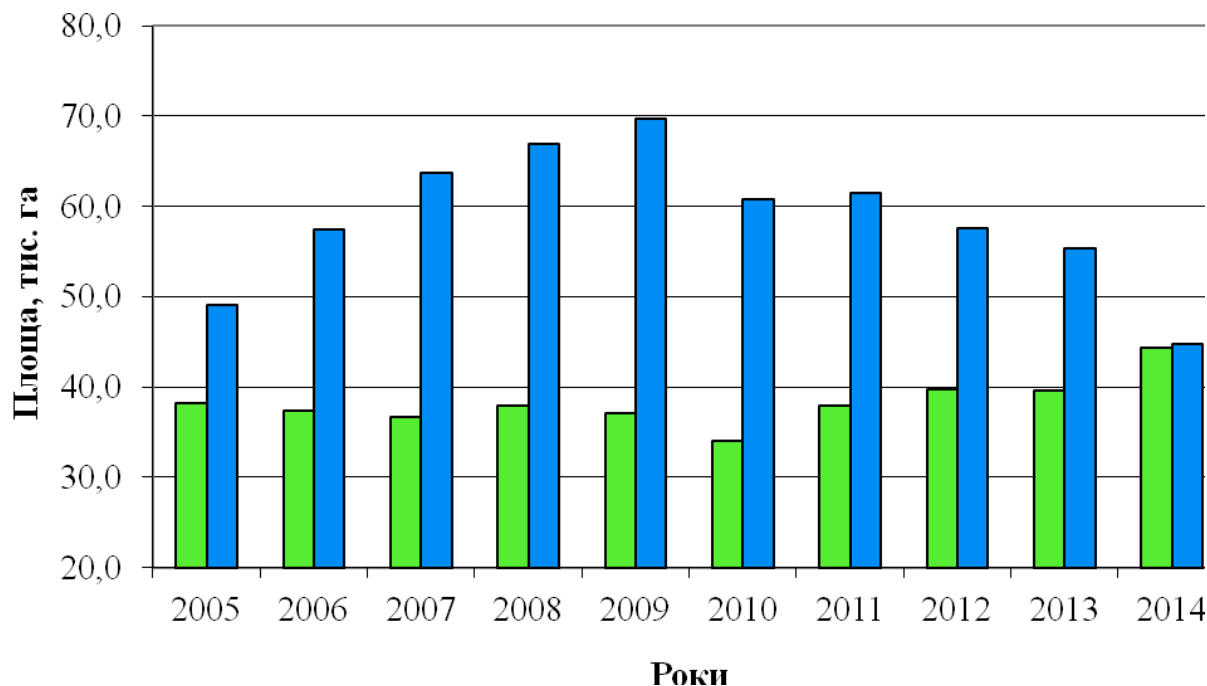
Матеріали і методика дослідження. Для характеристики сучасного стану відтворення лісів було проаналізовано планові обсяги створення нових лісів згідно з Державними програмами «Ліси України» на 2002–2015 і 2010–2015 роки та фактично виконано роботи з лісорозведення і лісовідновлення за звітними матеріалами Державного агентства лісових ресурсів України за останні 10 років.

Основними методами дослідження були аналіз, синтез і порівняння.

Результати дослідження. Проблеми відтворення лісових ресурсів (зокрема розширеного) з метою підвищення лісистості України пов'язані з надмірними рубаннями лісів, з глобальними змінами клімату, коливаннями рівня ґрунтових вод, повеннями, які призводять до надзвичайних ситуацій та іншими катаклізмами. Тому не дивно, що за сучасних умов відтворення та збереження лісів світовою спільнотою сприймаються як гарант екологічно безпечного майбутнього людства. Про запровадження моделі сталого розвитку лісової галузі з повним правом можна буде стверджувати тільки у разі подолання головних проблем, притаманних вітчизняному лісовідновленню та лісорозведенню і забезпечення системного, достатнього за обсягами відтворення лісів, що відповідає сучасним вимогам і викликам сьогодення.

Однією з головних проблем відтворення лісів у контексті сталого розвитку галузі є недостатність обсягів лісорозведення та якісного

лісовідновлення. Перше віддаляє досягнення науково-обґрунтованої лісистості окремих регіонів країни, а друге, особливо штучне, навіть попри надмірне регламентування не завжди забезпечує якісне лісовідновлення (рис. 1), зокрема, відтворення біологічно стійких лісових ценозів, максимально наближених за складом і формою до деревостанів корінних типів лісу.

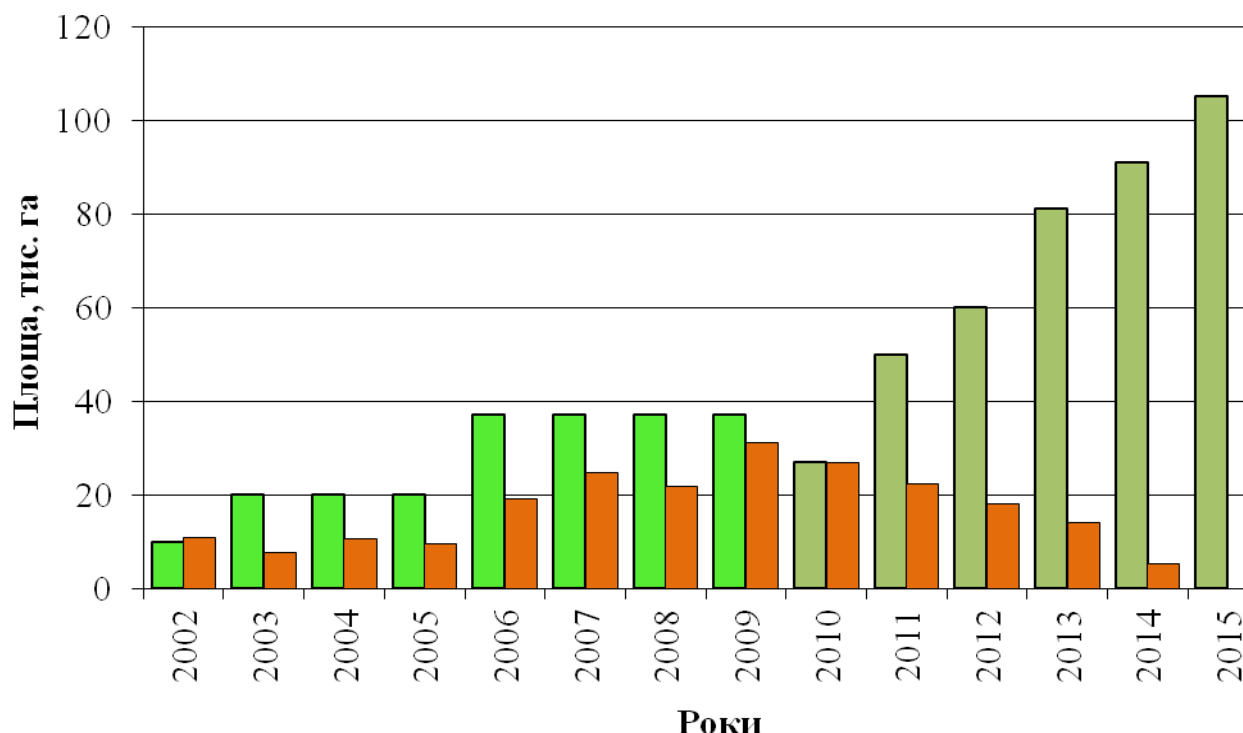
Рис. 1. Обсяги лісовідновлення та площі зрубів на підприємствах ДАЛР України:

■ – обсяги лісовідновлення у поточному році; ■ – площа зрубів за попередній рік (за 2014 рік наведена сумарна площа зрубів із урахуванням площі приєднаних підприємств АПК).

Тривале у часі невиконання планів лісорозведення [2, 3, 5, 6] (рис. 2) зумовлене не стільки недостатністю потужностей галузі (у садивному матеріалі, засобах виробництва та робочих ресурсах), як помилками, допущеними під час проектування, прийнятими організаційними рішеннями, недосконалістю юридично правового забезпечення, передусім щодо виділення та зміни цільового призначення земель для заліснення і відсутністю належного фінансування державних цільових програм.

Що стосується достатності потужностей для виконання планових завдань досить згадати обсяги створення лісових культур у нелегкі повоєнні роки (табл. 1). Зокрема, у 1952 р. лісівниками разом із місцевим населенням за

відсутності у достатній кількості засобів механізації лісокультурних робіт було створено понад 140 тис. га нових лісів.

Рис. 2. Заплановані та фактично виконані обсяги лісорозведення в Україні:

- – Планові показники за Державною програмою «Ліси України» на 2002-2015 роки;
- – Планові показники за Державною програмою «Ліси України» на 2010-2015 роки;
- – Фактичні обсяги лісорозведення в Україні.

1. Обсяги лісорозведення в Україні за період із 1949 до 1974 рр., тис. га

Період, роки	Кількість років у періоді	Обсяги лісорозведення, тис. га	У середньому за рік, тис. га
1949-1953	5	608,1	121,62
1954-1959	6	225,1	37,52
1960-1964	5	199,6	39,92
1964-1969	5	209,6	41,92
1970-1974	5	286,6	57,32
Усього	26	1529,0	58,81

Не менш гострою є проблема забезпечення якості відтворених насаджень, яка, значною мірою, визначає ефективність виконання ними у майбутньому функцій притаманних лісовим ценозам та їх відповідність вимогам сталого розвитку. Наслідки зниження якості деревостанів, особливо у періоди зростання обсягів відтворення лісів або у часи зміни лісівничих

пріоритетів на користь лісокористування, проявляються упродовж усього періоду розвитку лісостанів, не рідко, до головної рубки насадження. Помилки, допущені під час закладання лісових культур, і зумовлене ними погіршення якості створюваних насаджень дуже важко виправити у більш пізні фази розвитку штучних лісостанів. Наслідком їх є масові всихання насаджень лісотвірних порід (характерним прикладом є сосняки на староорних землях і штучні ялинники Карпат) [8, 11, 12]. Зменшення обсягів усихання деревостанів дуба у майбутньому можливе за рахунок збільшення питомої маси природного насінневого лісовідновлення та посіву жолудів у лісокультурному виробництві. Особливо доцільними такі корективи є нині за умов глобального потепління клімату, оскільки дерева насінневого походження формують притаманну для дуба глибинну стрижневу кореневу систему, яка забезпечує їх біологічну стійкість у посушливі періоди.

Одним із важливих інтегрованих показників якості створених лісових культур є їх приживлюваність. У цьому контексті особливої уваги заслуговують дані інвентаризації лісових культур у розрізі природних зон (табл. 2).

2. Результати інвентаризації лісових культур, створених у лісовому фонді підприємств Держкомлісгоспу України у 2008-2010 рр.

Природна зона	Створено лісових культур, га	Загинуло лісових культур		Потребує доповнення	
		га	%	га	%
Полісся	37463	20	0,1	6534	17,5
Лісостеп	42757	195	0,5	12331	29,2
Степ	65473	8186	14,4	22144	45,4
Карпати	14768	9	0,1	1107	7,5
<i>Усього</i>	<i>160461</i>	<i>8410</i>	<i>5,3</i>	<i>42116</i>	<i>29,5</i>

Однією з першопричин ослаблення та значного відпаду створених насаджень є закладання лісових культур в агротехнічно неоптимальні весняні терміни, тривалість яких у Степу, в окремі роки, не перевищує 3–5 днів.

Іншим, не менш важливим чинником значного відпаду культур у районах із недостатнім зволоженням, навіть за умови висаджування їх в оптимальні строки, є використання сіянців із відкритою кореневою системою і порушеною

коренелистовою кореляцією, приживлюваність яких значно нижча, ніж садивного матеріалу з нетравмованою кореневою системою.

Останнє зумовлює необхідність збільшення за екстремальних умов Степу частки лісових культур, створених садінням сіянців із закритою кореневою системою. Використання їх у Степу і південних районах Лісостепу дасть змогу не тільки суттєво зменшити рівень загибелі культур, а й значно знизити потребу в їх доповненні.

Проте, навіть з урахуванням наявності особливо посушливих ранньовесняних періодів і тривалих літніх засух в окремі роки, щорічна загибель більше 10% площі створених культур не припустима. Їх відпад – це не тільки марнотратство коштів і матеріальних ресурсів, погіршення іміджу лісівників, а і втрата лісівничого потенціалу заліснюваних ділянок та недоотримання лісового продукту.

Застосування садивного матеріалу з нетравмованою кореневою системою надзвичайно актуальне і з точки зору підвищення ефективності використання для створення культур сіянців, вирощених із селекційно поліпшеного насіння.

Останніми роками у галузі помітною є тенденція до підвищення приживлюваності лісових культур. У той же час фактична приживлюваність сіянців у культурах Степу як під час лісорозведення, так і під час лісовідновлення залишається нижчою за планову.

За умов зростання обсягів штучного відтворення лісових ресурсів вкрай важливо унеможливити погіршення якості створюваних лісових культур (табл. 3), яка поряд із їх високою приживлюваністю (збереженістю) визначає ступінь домінування головних лісотвірних порід на залісненій ділянці [4].

З огляду на незначну частку (4,5%) неатестованих культур на підприємствах ДАЛР України можна зробити висновок про належну увагу лісівників до свого головного завдання – відтворення лісів. В той же час діюча методика атестації [4] об'єктів лісорозведення та природного поновлення потребує вдосконалення. Так, під час визначення якості лісових культур, що створюються на землях без ознак і властивостей лісових екосистем, окрім

збереженості головних і супутніх порід, доречно було б враховувати і наявність інших компонентів майбутнього лісового ценозу, зокрема чагарників. У випадку оцінювання якості природного відновлення необхідно суттєво підвищити (аби не дискредитувати цей надзвичайно важливий і актуальний метод відтворення лісів) чинні нормативи кількості життєздатного підросту головних порід, яка визначає його успішність і клас якості.

3. Класи якості лісових культур, що збереглися у 2009–2011 рр.

Природна зона	Площа лісових культур за класами якості			
	1-й і 2-й клас		3-й клас	
	га	%	га	%
Полісся	31980	85,5	5372	14,4
Лісостеп	34485	81,6	7252	17,2
Степ	24699	50,6	18342	37,6
Карпати	12090	81,9	2667	18,1
<i>Всього</i>	<i>103644</i>	<i>72,0</i>	<i>33858</i>	<i>23,5</i>

Як уже зазначалося, якість створюваних насаджень, значною мірою, визначається видом використаного садивного матеріалу та забезпеченістю ним лісокультурних робіт. Особливо актуальним коригування забезпеченості лісокультурних робіт садивним матеріалом є у періоди суттєвих змін темпів відтворення лісів. Воно має здійснюватися за науково обґрунтованою концепцією, яка має враховувати:

- стратегічні завдання та обсяги відтворення лісів, визначені державними програмами і вітчизняними законодавчо-регламентувальними матеріалами;
- сучасні підходи та методи відтворення лісів і цільове призначення створюваних насаджень;
- світові тенденції та особливості забезпечення лісокультурних робіт садивним матеріалом у передових країнах світу;
- екологічні особливості та лісівничий потенціал заліснюваних ділянок;
- стан, потужність та достатність постійної лісонасінної бази і лісового розсадництва тощо.

За статистичними даними України забезпеченість лісокультурних робіт сіянцями головних порід коливається в межах 101–108 % (табл. 4).

4. Забезпеченість робіт зі штучного відтворення лісів сіянцями головних порід у розрізі природних зон, %

Регіон	Забезпеченість сіянцями за роками			У тому числі за породами у 2010 р.				
	2008	2009	2010	Сз	Скр	Дз	Дч	Яс
Полісся	99	99	107	105	100	129	106	114
Лісостеп	109	109	117	115	132	140	124	86
Степ	87	88	95	88	108	94	111	79
Карпати	108	122	129	105	-	166	158	239
Разом	101	108	108	105	112	132	122	113

Найбільшою у 2010 р. була забезпеченість лісокультурних робіт сіянцями ясена звичайного (239 %) у Карпатах, а загалом у країні – сіянцями дуба звичайного (132 %). Найнижча серед лісорослинних зон (87–95 %) забезпеченість сіянцями головних порід у Степу – регіоні із запланованими найбільшими обсягами створення нових лісів у найближчі роки.

Передбачаючи різке зростання обсягів лісорозведення, основними завданнями якого є збільшення лісистості країни та відтворення ознак лісових екосистем на заліснюваних землях, необхідно переглянути окремі концептуальні показники щодо виробництва садивного матеріалу. Насамперед, це стосується розширення асортименту і обсягів вирощування окремих порід, зокрема сіянців дерев-піонерів і кущів [9, 12]. Прикладом може слугувати виробництво сіянців берези, використання яких для заліснення ділянок без ознак лісових екосистем за умов Полісся унеможливило повторення помилок, допущених у минулому під час створення культур сосни на староорних землях. Незважаючи на те, що обсяги вирощування сіянців берези повислої останніми роками стійко зростають, за експертною оцінкою потреба в них забезпечена тільки на 25–30 %.

Загалом поліпшення забезпеченості садивним матеріалом робіт зі штучного лісовідновлення та лісорозведення в Україні потребує системного підходу до реалізації комплексу організаційних, агротехнічних і технологічних заходів.

Сучасне ведення лісового господарства не може обмежуватися тільки кількісними показниками щодо відтворення лісів. Воно має забезпечувати і

якісні характеристики процесу, які визначаються особливостями застосовуваних методів і способів, складом, формою, різноманіттям відтворених лісових біогеоценозів та їх відповідністю екологічним, ресурсним і соціальним потребам спільноти. У цьому відношенні на особливу увагу, поряд з удосконаленням традиційних методів і способів лісовідновлення та лісорозведення, заслуговує ширше запровадження з урахуванням регіональних пріоритетних цілей лісогосподарювання адаптаційного (наближеного до природи на засадах екологічно орієнтованого лісівництва) і трансформаційного (економіко-технологічного або плантаційного) підходів до відтворення лісів. Перший з них сприятиме підвищенню екологічної ємкості лісів, а другий – інтенсифікації їх лісоресурсного потенціалу.

Незважаючи на активізацію процесу сертифікації вітчизняних лісів, ведення лісового господарства в країні залишається достатньо консервативним і, не рідко, штучно занижує роль та значення адаптаційного підходу до відтворення лісів, зокрема, природного відновлення лісостанів. Недооцінювання природної здатності лісів до самовідновлення, є не тільки необґрунтованим з еколого-лісівничої точки зору, але й економічно невмотивованим. Останніми роками помітним є зростання питомої ваги природного лісовідновлення в підприємствах Полісся та Карпат (табл. 5), що свідчить про загалом позитивні зрушення у відтворенні лісів в Україні.

Незважаючи на зазначену тенденцію зростання частки природного лісовідновлення, питома вага його ще не сягнула реально можливих обсягів. З урахуванням, що більша частина території країни віднесена до зон із потенційно успішним і задовільним насінневим природним поновленням лісотвірних деревних видів [1], частку природного лісовідновлення деревостанів головних порід, за певних умов господарювання, можна збільшити: у Карпатах до 50–60 %, Поліссі – 35–45 і Лісостепу до 15–25 %.

Збільшення його частки в загальних обсягах можливе за рахунок більш активного запровадження адаптаційного підходу до відтворення лісів, який передбачає зближення процесів рубання і відтворення лісу з орієнтацією на

вибірковий метод господарювання, починаючи від рубки деревостану, в основі якого постулат класика: «Рубка лісу – синонім відтворення лісу» [10].

5.Обсяги лісовідновлення на землях підприємств ДКЛГ України

(чисельник – усього, тис. га, знаменник – у т.ч. природного, в тис. га і у %)

Рік	Площа лісовідновлення,всього	У тому числі підприємствами			
		Полісся	Карпат	Лісостепу	Степу
2006	37,7	14,3	9,4	10,7	3,3
	9,7 (25,4)	4,1 (28,5)	3,2 (33,7)	1,4 (12,8)	1,0 (29,5)
2007	38,9	15,2	9,1	10,7	3,9
	10,5 (26,7)	4,4 (28,8)	3,6 (39,5)	1,4 (12,8)	1,1 (26,9)
2008	40,0	15,9	10,0	10,5	3,3
	11,8 (29,5)	5,3 (33,3)	4,1 (41,0)	1,6 (15,2)	0,7 (21,2)
2009	38,6	14,4	9,1	10,2	3,8
	13,0 (33,7)	4,9 (34,0)	4,7 (51,6)	2,0 (19,6)	1,4 (36,8)
2010	33,9	14,0	7,4	9,3	2,9
	11,2 (33,0)	4,7 (33,6)	3,9 (53,1)	1,3 (14,0)	1,3 (44,8)
2011	39,1	16,4	8,8	10,6	3,1
	13,4 (34,3)	6,0 (36,8)	4,6 (52,3)	1,6 (15,1)	1,2 (38,7)

Використання твердження Г.Ф. Морозова у практиці потребує запровадження в лісовідновлення нових способів і технологій рубання лісу, зокрема складних, застосування яких на початкових етапах може призвести до зростання собівартості відтворення лісів. Проте, запровадження складних способів рубок має ряд переваг, головною з яких є збереження та примноження лісівничого потенціалу ділянок.

Основними вимогами до них є недопущення значної втрати ознак лісового біогеоценозу, забезпечення умов для появи насінневого поновлення головних порід та його збереження у процесі рубання деревостану. При цьому важливим є забезпечення пріоритету лісівничих вимог перед лісоексплуатаційними. У гірських лісах Карпат, з переважанням у їх складі тіневитривалих порід, такі вимоги, найбільшою мірою, задовольняють вибіркові та три-чотириетапні поступові рубки, які сприяють формуванню різновікових лісових ценозів, подібних до корінних деревостанів, а у насадженнях Полісся і Північних районів Лісостепу – суцільні вузько лісосічні рубки у поєднанні з лісівничими і лісокультурними заходами сприяння природному поновленню.

Науково обґрунтоване застосування адаптаційного підходу до відтворення лісів потребує запровадження нової еколого-лісівничої класифікації площ лісовідтворювального фонду, в основі якої лежить збереженість ознак і властивостей лісових екосистем та лісівничий потенціал заліснюваних ділянок.

Збільшення обсягів природного лісовідновлення, як ніщо інше, сприятиме підвищенню біологічної стійкості відтворюваних ценозів і, тим самим, уповільнить характерну для сьогодення тенденцію різкого погіршення санітарного стану лісів країни, передусім штучного походження.

З урахуванням низької лісистості території країни, у контексті переходу до сталого управління лісовими ресурсами, на особливу увагу заслуговують методи розширеного відтворення лісів: лісорозведення, плантаційне лісовирощування та лісова рекультивация.

Наприкінці минулого тисячоліття розпочалася чергова хвиля запровадження трансформаційного підходу до відтворення лісів із орієнтацією на створення лісосировинних плантаційних культур зі скороченим терміном вирощування. Науково обґрунтоване розміщення плантаційного лісовирощування та запровадження його у практику відтворення лісових ресурсів має сприяти інтенсифікації лісокористування і в той же час не призводити до подальшої фрагментації лісів, а навпаки до їх концентрації. Щорічні пересічні обсяги створення промислових плантацій останніми роками сягають близько 300 га. Проте з огляду на значну площу земель, незадіяних у сільському господарстві та згадуваної вище доцільності збільшення лісистості країни, обсяги промислового плантаційного лісовирощування зі скороченим терміном виробництва, як і лісової рекультивации, недостатні і потребують суттєвого збільшення. Одним із чинників, що стримує їх активне запровадження є відсутність науково-обґрунтованих класифікацій пріоритетності земель для плантаційного лісовирощування або лісової рекультивации та практичних рекомендацій із добору порід, агротехнологій створення та експлуатації насаджень різних за цільовим призначенням.

Вкрай важливе місце у справі примноження лісових багатств країни належить контролю якості робіт із лісовідновлення, лісорозведення, плантаційного лісовирощування і лісової рекультивації та забезпеченню адекватності функцій відтворених лісових ценозів їх цільовому призначенню і вимогам сталого розвитку.

Якість робіт із відтворення лісів, значною мірою, визначається кваліфікацією та досвідом їх виконавців. Практика виконання лісогосподарських робіт підрядними організаціями, яка широко запроваджується під час лісозаготівлі, за сучасних умов, через відсутність належного підґрунтя, не прийнятна у насінництві, лісовому розсадництві та лісокультурному виробництві. В країні відсутні у достатній кількості для забезпечення здорової конкуренції спеціалізовані підприємства з відтворення лісів. Чинниками, що стримують їх появу є циклічність робіт, стислість термінів закладання лісових культур, значна тривалість процесу та велика амплітуда умов лісовирощування, мінімальна рентабельність тощо.

Актуальним є запровадження державного моніторингу обсягів і якості відтворення лісів із використанням авіаційних і космічних засобів у поєднанні з інформацією, зібраною у процесі натурального обстеження лісокультурних об'єктів.

Одним із нагальних завдань з удосконалення відтворення лісів у контексті сталого розвитку є внесення відповідних правок у чинні й розробка нових нормативно-регламентуючих матеріалів, які враховують виклики та вимоги сьогодення. Це стосується більшості з нині чинних, починаючи зі стандартів, що регламентують фахову термінологію з відтворення лісів і закінчуючи Лісовим кодексом.

Реалізація зазначених завдань з удосконалення найважливішої складової лісогосподарського виробництва – відтворення лісів – без сумніву сприятиме примноженню лісових ресурсів із урахуванням екологічних, соціально-економічних та природно-кліматичних умов регіону і тим самим дасть змогу прискорити перехід галузі до сталого управління лісовими ресурсами.

Список літератури

1. А.с. № 49676 Україна. Зонування території України за потенційною успішністю природного насінневого поновлення / Маурер В.М., Пінчук А.П., Іванюк І.В. ; заявл. 10.04.2013; опубл. 14.06.2013.

2. Державна програма «Ліси України» на 2002-2015 рр. : затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 29.04.2002 р. № 581 (втратила чинність) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/581-2002-п.>

3. Державна цільова програма «Ліси України» на 2010-2015 рр. : затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 16.09.2009 р. № 977 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/977-2009-п.>

4. Інструкція з проектування, технічного приймання, обліку та оцінки якості лісокультурних об'єктів : затверджено наказом Державного комітету лісового господарства України від 19.08.2010 р. №260 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1046-10.>

5. Кайдик О.Ю. Лісорозведення в Україні: сучасний стан, проблеми та шляхи удосконалення / О.Ю. Кайдик // Науковий вісник НУБіП України. Серія «Лісівництво та декоративне садівництво». – 2013.– Вип. 183, ч. 3. – С. 245–250.

6. Кичилюк О.В. Лісорозведення з позицій екологічно орієнтованого лісівництва // О.В. Кичилюк, О.Ю. Кайдик // Науковий вісник НУБіП України. Серія «Лісівництво та декоративне садівництво». – 2011. – Вип. 164, ч. 1. – С. 182–189.

7. Концепція переходу України до сталого розвитку : схвалена Верховною Радою України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.mns.gov.ua/laws/laws/nuclear/92.htm>.

8. Маурер В.М. Парадигма вдосконалення відтворення лісів в умовах реформування лісової галузі України / В.М. Маурер // Науковий вісник НУБіП України. Серія «Лісівництво та декоративне садівництво». – 2010. – Вип. 152, ч. 2. – С. 32–39.

9. Маурер В.М. Сучасні завдання з удосконалення відтворення лісових ресурсів у контексті сталого управління лісами / В.М. Маурер // Науковий вісник НУБіП України. Серія «Лісівництво та декоративне садівництво». – 2012. – Вип. 171, ч. 2. – С. 68–75.

10. Морозов Г.Ф. Избранные труды [Текст] : в 2-х томах / Г.Ф. Морозов. – М. : Лесн. пром-сть, 1970. – Т.1. – 560 с.

11. Ониськів М.І. 30-річні результати вивчення проблеми захисту від кореневої губки культур сосни звичайної у Поліссі / М.І. Ониськів, О.Ю. Кайдик // Лісівництво і агролісомеліорація. – 2008. – Вип. 114. – С. 201–206.

12. Ониськів М.І. Елементи агротехніки і технології залісення низькопродуктивних староорних земель Полісся / М.І. Ониськів, О.Ю. Кайдик // Лісівництво і агролісомеліорація. – 2006. – Вип. 109. – С. 193–200.

Охарактеризовано современное состояние восстановления лесов в Украине в контексте устойчивого развития лесного хозяйства. Приведены главные проблемы и основные задания лесоразведения и лесовосстановления на перспективу.

Ключевые слова: *восстановление лесов, лесоразведение, лесовосстановление, лесные культуры, лесистость, устойчивое развитие.*

The modern consisting of forests recreation of Ukraine in the context of steady development of forestry is described. Main problems and basic tasks of afforestation and reforestation on a prospect are resulted.

Keywords: *recreating of forests, afforestation, reforestation, forest cultures, woodiness, steady development.*